

14. Микешина Л.А. Философия науки: Эпистемология. Методология. Культура. Хрестоматия: учебное пособие для вузов. М.: Издательский дом Международного ун-та в Москве, 2006. 1000 с. URL: <http://terme.ru/dictionary/988/word/intersubektivnost>.
15. Овчаренко В.М. Прийом моделювання в лінгвістиці. URL: <http://megaling.ulif.org.ua/attachments/article/155/Ovcharenko-tezy.pdf>.
16. Овчаренко Н.І. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології). Лінгвістичні студії. 2010. Вип. 20. С. 172–175.
17. Пашкова Н.І. Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. 2013. Вип. 27. С. 32–38.
18. Реформаторский А.А. Что такое термины и терминология // Вопросы терминологии. М.: Изд-во АН СССР, 1961. С. 46–54.
19. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Видавництво ТОВ «Довкілля – К», 2006. 716 с.
20. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории. М.: Либроком, 2012. 248 с.
21. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории. М.: Наука, 1989. 246 с.
22. Фабіан М.П. Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення // Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць. Випуск 12 / відп. ред. Фабіан М.П. Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2014. С. 7–13.
23. Цветков Н.В. К методологии компонентного анализа. Вопросы языкознания. 1984. № 2. С. 61–71.
24. Шелов С.Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения. СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2003. 280 с.
25. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика: переводы / [сост. В.П. Нерознака; общ. ред. и вступ. ст. В.Г. Гака]. М.: Прогресс, 1989. С. 144–178.
26. Nida E.A. Componential Analysis of Meaning: an Introduction to Semantic Structures. The Hague: Mouton, 1975. 272 p.
27. S.M. Sukhorolska. Methods of linguistic analysis // Study manual for students and researchers. Lviv: "Intelekt-zakhid", 2009. 347 p.

УДК 367.625:811.112.2:811.161.2:81-115

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВНИХ ЗВ'ЯЗОК
WERDEN І СТАВАТИ/СТАТИ В СТРУКТУРІ ЕЛЕМЕНТАРНОГО РЕЧЕННЯ
(НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ)**

**THE PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF VERBAL COPULAE
WERDEN AND STAVATI/STATY IN THE STRUCTURE OF A SIMPLE SENTENCE
(GERMAN-UKRAINIAN PARALLELS)**

**Солюк Л.Б.,
аспірант**

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

У статті досліджено специфіку функціонування предикатної зв'язки *werden* у німецькій та *ставати/стати* в українській мовах. Проаналізовано співвідношення іменних компонентів предиката з предикатною зв'язкою, установлені основні семантико-синтаксичні функції аналізованих зв'язок у структурі елементарного речення. На основі зіставно-типологічного аналізу визначено основні конвергентні й дивергентні ознаки предикатних зв'язок у зіставлюваних мовах та встановлено низку дієслів, які корелюють з аналізованими зв'язками.

Ключові слова: предикат, предикатна зв'язка, цільовий стан, зміна, семантико-синтаксична структура речення.

В статье исследована специфика функционирования предикатных связей *werden* в немецком и *ставати/стати* в украинском языках. Проанализировано соотношение именных компонентов предиката с предикатной связкой, установлены основные семантико-синтаксические функции анализируемых связей в структуре элементарных

предложений. На основе типологического анализа определены основные конвергентные и дивергентные признаки предикатных связей в сопоставимых языках и установлен ряд глаголов, которые коррелируют с анализируемыми связками.

Ключевые слова: предикат, предикатная связка, целевое состояние, изменение, семантико-синтаксическая структура предложения.

The article deals with the specificity of the functioning of the predicate copulae *werden* in German and *stavyty/staty* in Ukrainian. The correlation of nominal components of the predicate with a predicate copula is analyzed, the basic semantic-syntactic functions of the analyzed copulae in the structure of a simple sentence are established. On the basis of the comparative-typological analysis, the main convergent and divergent features of the predicate copulae in the compared languages are determined and a set of verbs that correlate with the analyzed copulae is established.

Key words: predicate, predicate copula, target state, change, semantic-syntactic structure of a sentence.

Постановка проблеми. Сьогодні в семантико-синтаксичній теорії у певному сенсі суперечливим залишається трактування статусу дієслівних зв'язок. У лінгвістичній теорії (відповідно до структурних особливостей) репрезентовано кілька підходів до визначення статусу зв'язок. Деякі дослідники вважали, що вони є елементом судження, інші ж заперечували необхідність виділення зв'язки окремим складником судження, аргументуючи це тим, що безпосередньо предикат позначає ставлення до суб'єкта [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У німецькому мовознавстві дієслівні зв'язки були об'єктом вивчення таких дослідників, як Р. Стейнітц, К. Хенгевельд, Ю. Армгейн, Г. Шульмахер та ін. В українському мовознавстві дослідженням дієслівних зв'язок займалися І. Вихованець, К. Косенко, Н. Кавера, Т. Масицька, А. Загнітко, О. Сулима, К. Городенська та ін.

Зважаючи на те, що проблема функціонування абстрактної зв'язки *sein/бути* була й залишається об'єктом лінгвістичних студій, то семантико-синтаксичні особливості інших зв'язок, зокрема *werden/ставати*, потребують ґрунтовного дослідження. Актуальність пропонованої розвідки вбачаємо саме в зіставному аналізі предикатних зв'язок *werden* у німецькій та *ставати/стати* в українській мовах.

Постановка завдання: Мета статті – схарактеризувати особливості функціонування предикатних зв'язок *werden* та *ставати/робитися* в німецько-українському вимірі. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати співвідношення іменних компонентів предиката з предикатною зв'язкою; 2) установити основні семантико-синтаксичні функції аналізованих зв'язок у структурі елементарного речення; 3) визначити основні конвергентні й дивергентні ознаки предикатних зв'язок у зіставлюваних мовах; 4) установити в обох мовах низки дієслів, які корелюють з аналізованими зв'язками. Фактичним матеріалом для нашої розвідки слугують тексти художньої літе-

ратури другої половини ХХ ст. та початку ХХІ ст. та початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Аналізоване лінгвістичне поняття, як покаже дослідження, в німецькій та українській наукових розвідках представлено різними назвами. Предикатна зв'язка в німецькій мові функціонує як копула (Kopulaverb), копулятивне дієслово (kopulatives Verb), зв'язкове дієслово (verbindendes Verb, Bindeverb, verbindendes Zeitwort, Verknüpfungswort), реченнєва зв'язка (Satzband) [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. В українському мовознавстві традиційно вживаються терміни «зв'язки», «дієслівні зв'язки», «дієслова-зв'язки», два останні з яких стали усталеними, однак не можна вважати їх рівнозначними, оскільки термін «дієслово-зв'язка» стосується тих дієслів, які зазнали часткової десемантизації в позиції предиката і залишаються дієсловами, бо семантично модифікують основну (іменну) частину предиката і виконують граматичні функції зв'язки, оскільки одієслівлюють предикативне ім'я [3].

Незважаючи на широкий спектр варіантів найменування одного й того ж лінгвістичного поняття, у нашому дослідженні послуговуємося терміном «предикатна зв'язка», під яким розуміємо обов'язковий компонент предиката, який у співвідношенні з предикативом (субстантивом, ад'єктивом або числівником) конструює сам предикат.

У семантико-синтаксичній структурі речення предикатну зв'язку (далі – ПЗ) трактуємо компонентом предиката, який є елементом його формалізації. Предикат (як центральна синтаксема речення) містить у своєму компонентному складі предикатив (іменну частину), який може бути виражений іменником, прикметником або числівником, та дієслівну зв'язку. У німецькій мові предикатними зв'язками є *sein*, *werden*, *bleiben*, з яких зв'язка *sein* вживається найчастіше і вказує на екзистенціальні особливості суб'єкта. К. Хенгевельд вважає, що *sein* виражає стан, *werden* – зміну стану або появу нового стану, *bleiben* вказує на тривалість стану [5].

Копула *werden* тлумачиться у німецькому мовознавстві «двомісним повнозначним дієсловом» або «простим дієсловом», яке вказує на зміну (*einfaches Änderungsverb*) [10]:

Die junge Frau wurde Mutter. Молода жінка стала мамою.

Aus dem Dorf wurde eine bedeutende Stadt. Село перетворилось у визначне місто.

Das Eis wird Wasser / wird zu Wasser. Лід стає водою.

Er wird krank. Він захворів.

Sie wird wie ihre Mutter. Вона стає (робиться) як її мама.

В українському мовознавстві предикатні *stamati*, *stati* (доконана форма від *stamati*) репрезентують невластиві зв'язки, які цілком не позбавлені свого лексичного значення й одночасно є синтаксичними виразниками граматичних дієслівних значень часу, способу, особи, роду та виду і модифікаторами семантики основної (прив'язкової) частини предиката [3].

Аналізовані предикатні зв'язки в обох мовах виражають становлення ознаки предмета, набуття ним певної ознаки, зміну певного стану чи перехід до зовсім нового. У нашому дослідженні для позначення цих змін використовуємо поняття «*werden-ситуація*» або «*ситуація зміни*». Її компонентами є суб'єкт, на який спрямований процес зміни, сам процес та цільовий стан, у який перейде суб'єкт [9, с. 52]. Кожна з цих сфер ситуації може бути реалізована та уточнена по-різному. Порівняймо:

Eugen wurde blaß (D. Kehlmann) / ...голова *стала ще тяжчою* (С. Андрухович).

Семантика ситуації: суб'єкт ситуації перебував в одному стані і за певний період часу (квантифікатор у висловленні відсутній) відбувається перехід до нового. Виникненню таких змін сприяє прихований каузатор.

Зіставно-типологічний аналіз функціонування предикатних зв'язок дозволив виділити у зіставлених мовах такі функції, як транспонування іменних частин мови в синтаксичну сферу дієслова, набуття нової ознаки, маркування тимчасової ознаки, констатація певних ознак.

Основна функція предикатних зв'язок в обох мовах полягає у граматичному оформленні предиката, позначаючи синтаксичні категорії часу і способу, яких не має предикативне ім'я, а також узгодження предикатива й суб'єкта в числі й особі, тобто поєднанні основної частини предиката з суб'єктом. Окрім цього, основна специфіка дієслівних зв'язок полягає у тому, що вони обмежені у вираженні лексичного змісту пред-

иката [3]. Основна функція ПЗ полягає у переведенні іменників, прикметників у дієслівну позицію – предиката [1; 2]. В обох мовах спостерігається транспонування іменних частин мови аналізованими зв'язками в дієслівну сферу, порівняймо: *es wird mir warm, heiß, kalt, Angst und Bange; Nun wurde Levin böse* (I.Noll), *Dann wurde es langweilig* (D.Kehlmann), *es wird kalt, warm; Er wird Lehrer; ... der Tee wird kalt...* (H.Böll); *er wurde zum Gespött der Leute* // *Майбутнє щодня стає минулим* (Л. Костенко), *Світ стає дедалі небезпечнішим* (Л. Костенко), *Музика стає все швидшою* (Ю. Андрухович); *Від тої солодкості в голові такоє стає легко* (М. Матіос). Аналізовані зв'язки у сферу предиката транспонують іменники, прикметники, числівники та прислівники, які мають свої особливості функціонування.

У реченнях моделі N – cop N/Adj/Adv/Pron основне змістове навантаження має саме іменний компонент. У процесі дослідження звернено особливу увагу на взаємодію ад'єктива з предикатними зв'язками. Прикметним є те, що із семантичної точки зору є суттєва різниця між тим, які прикметники (як компоненти предиката) можуть бути пов'язані з копулою *sein* чи *werden*. Ад'єктиви, поєднані із *sein*, утворюють предикати стану, з *werden* – предикати дії. Таке обмеження зумовлене синтаксичною перспективою. У німецькій мові таксономія прикметників за функцією визначається тим, чим вони виконують атрибутивну і/або предикативну функцію [5, с. 602, с. 604; 6, с. 309–316; 8].

У позиції іменної частини можуть виступати повні та (або) короткі форми прикметників. У німецькій мові, на відміну від української, немає коротких форм, проте є незмінні прикметники *lila, super, prima, quitt, klasse: Ein klasse Auto; Hier hast du die geliehenen 10 Euro zurück, damit sind wir quitt* (J.Buscha). Вони не набувають флективних закінчень і в атрибутивній позиції: *Das ist doch eine prima Idee!; Sie hat eine trendy Tasche; Sie hat eine sexy Stimme*. Низка незмінних прикметників поповнюють форми *oliv, türkis, ultramarin, magenta, ocker, creme, beige* [6, с. 344], *bang(e), feig(e), flügge-, gerade, leis(e), mürb(e), öd(e), prüde, solid(e), spröd(e), träg(e), weise* [4, с. 299].

В українській мові короткі прикметники можуть вживатися як у предикативній, так і в атрибутивній функції. Короткі предикативні прикметники є нечисленними, вживаються обмежено й мають тільки форму чоловічого роду. В українській мові збереглася обмежена кількість якісних коротких форм прикметника, які виступають у предикатній позиції: *винен*,

годен, згоден, варт, здоров, рад, повен та ін.: *Ти не винен, що тато заблудився, або десь наразився на приманку* (М. Матіос). У сучасному мовленні такі форми сприймають стилістично забарвленими, а нейтральними вживають їхні повні еквіваленти. В українській мові з короткими прикметниковими формами вживається екзистенційна зв'язка *бути*, яка в теперішньому часі має нульове вираження.

Зв'язка не поєднується з прикметниками, які не містять конотації зміни чи переходу до нового стану, наприклад: *Dieses Problem ist gesundheitlich*.

У таких випадках можуть виникати конотації «відбуватися», «кудись потрапляти». Із когнітивно-семантичної точки зору лексеми-корелянти ПЗ містять два компоненти: вони виражають *werden*, тобто вказують на зміну й уточнюють “*werden*” одночасно за цільовим станом [9, с. 49].

Проаналізуємо висловлення *Er wurde besonnener* (D. Kehlmann) / *Анна стала страшенно сумна* (Т. Прохасько). Із першої ситуації отримуємо інформацію про успішний перехід до нового й тривалого, а не до тимчасово зміненого стану. Таким чином, цільовий стан тут позначений як *besonnener*. Лексема *besonnener* містить пресу позицію: суб'єкт до початку змін перебував у стані «спокійний, урівноважений», а зараз перебуває у цільовому стані. Друга семантична ситуація вказує на вищий рівень зміни із суб'єктом, який виражається за допомогою лексеми «*страшенно*». У цьому реченні не вказується каузатор такої зміни, але підкреслено її серйозність. Лексема «*страшенно*» містить пресупозиційну інформацію, зокрема про стан суб'єкта до зміни, який міг бути сумним або веселим. Тобто до теперішнього стану суб'єкта з ним могли відбуватися зміни, які в кінцевому результаті спричинили теперішній його стан. Отже, другою функцією аналізованих предикатних зв'язок набування нової ознаки / нового стану / зміни приналежності до класу.

Прикметним для обох мов є ситуація з динамічним цільовим станом, виникнення якого пов'язане з інтенсивністю зміни: *Von nun an wurde Bonplands Fieber schlimmer; Der Schnee wurde immer höher; Der Regen...wurde noch starker* (D. Kehlmann) // *Вона ставала все більшою й більшою*. Однак у процесі дослідження виокремлюємо ситуацію без залученого суб'єкта, наприклад: *Dann wurde es langweilig; Allmählich wurde es dunkel; Der Bewuchs wurde dichter; der Weg schmaler*. (D. Kehlmann) / *Темніє. Зеленіє*. Суб'єктна синтаксема процесу в українській мові є зрозумілою з контексту, із семантики предиката.

Виконавець невідомої чи малозрозумілої сили може бути виражений займенниковим словом «воно», напр.: *...вчора воно гриміло громами...* (В. Малик). Під час дослідження у зіставлюваних мовах виявлено розбіжності, які стосуються наявності суб'єктної синтаксеми. Прослідковано випадки, коли для повного розкриття семантики предиката необхідна відповідна кількість компонентів, яку в структурі речення встановлює семантико-синтаксична залежність суб'єкта.

Якщо в українській мові суб'єктна синтаксема є зрозумілою з контексту, то в німецькій вона є обов'язковою і має формальне вираження (es). Серед безособових виражень конструкція *werden + N* виражена найсильніше. Із виразами, які дозволяють безособове вживання, провідною є аналітична конструкція та зворотні дієслова: *es wird Tag, es wird Sommer, es wird Abend; es wird hell, es wird kalt, es wird trüb, es dämmert*. Такі вирази стосуються природних явищ. Безособові предикати з аналітичною формою позначають процес зміни (видозміни), який веде до нового цільового стану. У цьому разі не названо об'єкт, на який спрямований цей процес.

Залежно від того, яку синтаксичну роль відіграє опорний субстантив, прикметник може передавати тимчасову або постійну ознаку. Якщо ад'єктив входить до складу предиката *cop – N – Adj*, то він вказує на постійну, на думку мовця, ознаку; якщо прикметник є залежним словом при суб'єкті, то ад'єктив може бути носієм тимчасової ознаки, порівняймо: *Er war groß und schwer und trug einen weiten, braunen Raglan aus Kamelhaar* (E. M. Remark) (постійна ознака); *Er wurde groß und schwer...*(тимчасова ознака) / *Хлопець веселий* (Л. Костенко) (постійна ознака); *Хлопець став веселий* (тимчасова ознака). Семантика ситуації: в обох висловленнях прослідковуємо перехід до нового стану без зазначення каузатора та тривалості. У наведених прикладах тимчасовість репрезентується за допомогою зв'язок *werden і ставати*. Однак наявність квантифікатора в таких семантичних ситуаціях може вказувати на постійність стану.

Серед предикатних зв'язок констативну функцію виконує абстрактна зв'язка *бути*, яка вказує на наявність чи відсутність певних ознак суб'єкта. Зв'язка *стати* констатує зміну, яка відбувається або вже відбулась з агенсом. Проілюструймо це прикладами: *Von nun an wurden seine Noten besser* (D. Kehlmann); *Der Himmel wurde klar* (D. Kehlmann); // *... від однієї думки про неї людина з хама, стає янголом* (І. Багрянний); *Вітер став мало не зимовим* (С. Андрухович).

З аналітичними формами предиката (*werden*-ситуація) корелюють повнозначні дієслова та вербативи *entstehen, machen: Der Trainer macht Hans zu einem Profi* (Duden). Це речення вказує на каузатора виникнення нового стану. Якщо трансформувати це твердження, де відсутній контроль, то воно звучатиме *Hans wird ein Profi*. У такому разі не буде вказівки на особу, яка спонукала чи мотивувала суб'єкт до змін.

Із предикатними зв'язками *ставати* і *стати* в українській мові корелюють дієслова *робитися/зробитися*:

І миттєво зробився вечір... (Н. Тисовська)

Її голос робився хрипким від нервів (В. Івченко).

Зір зробився до болю гострим (Л. Дереш).

Дуже зробився старанним, уважним, зосередженим (Дара Корній).

Семантичне наповнення цих дієслів указує на відсутність каузатора, який спричиняє зміну. Однак цю інформацію може містити контекст.

Висновки. Отже, предикатні зв'язки *werden* у німецькій та *ставати/стати* в українській мовах позначають процес, який веде до цільо-

вого/нового стану і спрямований на суб'єкт. Важливою ознакою таких предикатів є те, що суб'єкт (як партиципant ситуації) не має контролю, але може бути контрольованим. У процесі дослідження виокремлено основні функції предикатних зв'язок, що полягають у транспонуванні іменних частин мови в синтаксичну сферу дієлова та вираженні граматичних категорій (особи, числа, часу, способу), набутті нової ознаки, маркуванні тимчасової ознаки і констатації набутих ознак. На основі зіставно-типологічний аналізу було виявлено основні розбіжності у функціонуванні предикатних зв'язок, які полягають у наявності та облігаторності формальної суб'єктної синтаксеми *es* у німецькій мові та її імпліцитності в українській (оскільки вона зрозуміла з контексту); у взаємодії з предикативом (насамперед із деякими прикметниками, які в німецькій мові є незмінними, а в українській мові можуть бути короткими).

Перспективу подальших досліджень убачаємо в поглибленому вивченні абстрактних предикатних зв'язок у німецькій та українській мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вихованець І. Нариси з функціонального синтаксису. Київ: Наук. думка, 1992. 256 с.
2. Вихованець І. Частини мови в семантико-граматичному аспекті: монографія. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
3. Косенко К. Предикатна основа та семантично-граматична диференціація дієслівних зв'язок в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010. 192 с.
4. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache: In 12 B. Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2009. B. 4. 1349 S.
5. Heidolph K., Flämig W., Motsch W. Grundzüge einer deutschen Grammatik. Berlin: Akademie-Verlag, 1984.
6. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Leipzig: Enzyklopädie Verlag, 1986. 737 S.
7. Helbig G., Schenkel W. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1980.
8. Kotin M. Zur Diachronie des Verbs werden: Vollverb – Kopula – Auxiliar // ZAS Papers in Linguistics. Berlin: E. Lang., 2000. № 16. S. 31–67.
9. Rogler G. Die Versprachlichung des Konzepts ‚werden‘: Mutative Prädikate und ihre Funktion im Sprachsystem/ Dissertation. Bielefeld, 2009. 341 S.
10. Schumacher H. Verben in Feldern, Valenzwörterbuch zur Syntax und Semantik deutscher Verben. Berlin: de Gruyter, 1986.